

УДК 327(520:470+571):477“20”;

Діана Сурсу

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ПРЕТЕНЗІЇ ЯПОНІЇ ДО РОСІЇ, ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНУ ЯПОНСЬКУ ПОЛІТИКУ ТА ВІЙНУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу впливу Північних територій на геополітичну ситуацію в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Автор досліджує ключові аспекти конфлікту між Японією та Росією, звертаючи увагу на його наслідки для міжнародної безпеки та дипломатичних відносин.

Ключові слова: Північні території, Японія, Росія, конфлікт, війна в Україні, геополітика, дипломатія, міжнародні відносини, суверенітет, безпека, рух за повернення.

Актуальність. Чотири Північні острови (архіпелаг Хабомаї, острів Шикотан, острів Кунашир та острів Ітуруп) є споконвічними територіями Японії, які з історичного погляду жодного разу не ставали територією іншої держави. Також, ці території належать країні Висхідного сонця з позиції міжнародних домовленостей. Однак, на завершальній стадії Другої світової війни після прийняття Японією умов Потсдамської декларації та висловлення нею наміру капітулювати, радянські війська розпочали наступ на Чотири Північні острови. Таким чином, окупація Росією Чотирьох Північних островів, які є територією Японської держави, і становить «проблему Північних територій».

Спори між Японією та Росією щодо суверенітету над Північними територіями становлять значну проблему, оскільки вона не має чіткого вирішення протягом десятиліть. Ця суперечка породжує

напруженість у відносинах між двома країнами та негативно впливає на міжнародну стабільність у регіоні Азіатсько-Тихоокеанського басейну.

З огляду на сучасну геополітичну обстановку та агресію Росії щодо України, проблема Північних територій стає ще більш актуальною. Тож розроблення швидкого та мирного вирішення цієї проблеми стає надзвичайно важливим для збереження стабільності та безпеки у регіоні.

Мета роботи полягає в аналізі та оцінці територіального спору між Росією та Японією щодо Північних островів, зосереджуючись на визначенні ключових факторів конфлікту, розгляді історичного підґрунтя та сучасного стану, огляді руху за повернення й аналізу впливу цієї проблеми на стосунки з Україною. *Ми поставили перед собою завдання дослідити історичний та правовий аспект власності на Північні території, проаналізувати міжнародне право та угоди, які можуть бути застосовані до цієї проблеми, а також вивчити геополітичний контекст регіону.*

Зважаючи на контекст територіального спору, *предметом вивчення* є сам спір та його історичний, політичний та міжнародний контекст. *Об'єктом дослідження* виступають Північні острови та взаємовідносини між Росією та Японією в контексті територіальних претензій.

Джерельна основа дослідження. До аналізу було залучено праці та статті, які зосереджуються на історичному контексті територіального спору; наукові статті авторів, які зробили предметом аналізу геополітичні та міжнародно-політичні аспекти вирішення територіальної суперечки між Японією та Росією. Наприклад, у статті «Посол Японії в Україні – про агресію РФ, саміт G7 та військову допомогу Японії» розглядається підтримка з боку Японії України в контексті агресії Росії та саміту G7 [1]. Це свідчить про активну участь

Японії у міжнародних зусиллях зі зміцнення безпеки та обороноздатності в умовах загострення геополітичної ситуації. Урядовий портал України наводить інформацію про фінансову допомогу Японії Україні у контексті війни з Росією. Це вказує на широкий спектр дипломатичних та економічних зусиль Японії для підтримки України в умовах війни. Стаття «Як російсько-українська війна змусила Японію відновити конфлікт з РФ» досліджує вплив російсько-української війни на відносини Японії та Росії, підкреслюючи динаміку конфлікту у змінених геополітичних умовах. Джерела Міністерства закордонних справ Японії та аналіз Brookings та інших авторитетних джерел надають фактичні дані та офіційні позиції стосовно Північних територій, що сприяє об'єктивному освітленню проблеми. Інформація з офіційних джерел та джерел досліджень надає повний обсяг інформації для аналізу ситуації, аналізу тенденцій і усвідомлення проблемних аспектів. Проте, важливо враховувати, що публікації можуть містити позицію автора або відображати певні інтереси чи погляди, що потребують критичного осмислення та аналізу.

Історичний контекст: XVII–XIX століття

Інформація про острови Північних територій уперше з'являється на сторінках історії приблизно на початку XVII століття у письмовій пам'ятці «Сінра-но кіроку», яку залишив клан Мацумає.

У 1715 році голова клану Мацумає у своєму донесенні повідомляє, що: «головний острів Хоккайдо, острови Тісіма, Камчатка і Карафутто є феодалними володіннями клану Мацумає, де він самостійно здійснює управління».

З іншого боку, Цар Московського царства Петро I виявляв інтерес до експансії на схід і перед смертю наказав вирушити туди з експедицією. Було сформовано дослідницький загін, і офіцер російського флоту Шпанберг у 1738 р.

пройшов уздовж від Курильських островів до півдня і наступного року досяг берегів Японії.

Уряд бакуфу, через таку активну експансію Росії, у 1785 р. і 1798 р. спрямували експедиції до землі Едзо. У 1798 р. на острові Еторофу встановлюється знак японських державних володінь. Тоді було сформоване пряме управління центрального уряду на землі Едзо і почалося освоєння островів Сікотан, Кунасірі та Еторофу [4].

У 1804 р. посол місії російського царя Резанов, якому було твердо відмовлено в укладенні торговельної угоди з Японією, разом з підлеглими вчинили жорстокий напад на Карафутто та Еторофу. Уряд бакуфу у відповідь видав наказ про обстріл російських суден, а в 1811 р. був схоплений російський лейтенант Головнін. На знак помсти помічник капітана Рікорд взяв у полон комерсанта Такадая Кахей. У підсумку конфлікт вирішився обміном Головніна на Такадая Кахей. Цей інцидент послужив приводом до переговорів для визначення державного кордону.

У 1855 р. було укладено Трактат про торгівлю і кордони між Японією і Росією, де державний кордон між країнами було встановлено між островами Ітуруп і Уруп [4].

За Трактатом між Росією і Японією від 1875 р. державні кордони були переглянуті і Японія поступилася правами на частину острова Сахалін, а натомість набула територіальних прав на 18 островів (острови Тісіма = Курильські острови) від острова Уруп до острова Шумшу.

Поразка у Другій світовій війні та окупація островів Радянським Союзом

У квітні 1941 р. СРСР і Японія уклали «Пакт про нейтралітет між СРСР і Японією», що гарантував взаємний ненапад. Однак, у квітні 1945 р., коли поразка Японії у війні стала очевиднішою, Радянський Союз повідомив про відмову в подовженні «Пакту...» і 8 серпня оголосив війну Японії. Радянські війська перетнули

державний кордон з Маньчжурією і перейшли в наступ.

14 серпня 1945 р. Японія ухвалила «Потсдамську декларацію». Однак радянські війська продовжили наступ і до 5 вересня всі чотири Північні острови були повністю окуповані.

Союзні держави в Атлантичній хартії та Каїрській декларації домовилися про «принцип територіального нерозширення», але 2 лютого 1946 р. СРСР видав Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про утворення Південно-Сахалінської області...», яким включив чотири Північні острови до складу територій Радянського Союзу. У Каїрській декларації заявляється, що «...Японія буде також вигнана з усіх інших територій, які вона захопила за допомогою сили і в результаті своєї жадібності», проте чотири Північні острови ніколи не були територією Росії і навіть з історичної точки зору очевидно, що вони (острови) не є тими об'єктами, на які поширюється декларація [5].

Сан-Франциський мирний договір і відновлення дипломатичних відносин Японії та Радянського Союзу

У 1951 р. на Сан-Франциській мирній конференції Японія з 48 країнами, за винятком СРСР, уклала «Сан-Франциський мирний договір», в якому Японія відмовилася від прав, правових підстав і претензій на Курильські острови і південну частину Сахаліну. Але прем'єр-міністр Японії С. Йосіда стверджував, що острови Кунашир і Ітуруп з давніх-давен були японськими територіями, а острови Хабомаї і Шикотан є частиною власне Японського архіпелагу.

З метою укладення сепаратного мирного договору з СРСР, який відмовився підписувати Сан-Франциський мирний договір, з червня 1955 р. і впродовж наступного року відбулася низка зустрічей і переговорів на вищому рівні.

Уряд США у своїй «Пам'ятній записці Державного департаменту США щодо переговорів між Японією та Радянським

Союзом» дійшов висновку, що «обидва острови Еторофу та Кунасірі (разом з островами Хабомаї та Сікотан, що є частиною Хоккайдо), завжди були частиною власне Японії та... мають бути визнані, як такі, що перебувають під японським суверенітетом» [6].

19 жовтня 1956 р. було підписано «Спільну декларацію Японії та Союзу Радянських Соціалістичних Республік», завдяки чому було відновлено японо-російські дипломатичні відносини. Положення 9 пункту Спільної декларації свідчить: «Союз Радянських Соціалістичних Республік і Японія погодилися на продовження після відновлення нормальних дипломатичних відносин між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Японією переговорів щодо укладення мирного договору. При цьому Союз Радянських Соціалістичних Республік, йдучи назустріч побажанням Японії та враховуючи інтереси японської держави, погоджується на передачу Японії островів Хабомаї та острова Шикотан із тим, однак, що фактичне передання цих островів Японії буде здійснено після укладення мирного договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Японією». Але мирного договору так і не було підписано.

Зародження руху за повернення Північних територій

Рух за повернення Північних територій почався негайно після окупації Радянським Союзом чотирьох Північних островів. 1 грудня 1945 р. голова адміністрації селища Немуро Андо Ісісуке звернувся до генерала Макартура з петицією, яка містила вимоги повернення Північних територій. В наш час ця подія вважається вихідною точкою акцій з вимогою повернення Північних територій. Таким чином, рух за повернення з Немуро невдовзі рознесся регіонами Хоккайдо і охопив всю Японію.

Заснування Рад жителів за повернення Північних територій у префектурах

Згодом народний рух призвів до організації Рад мешканців за повернення Північних територій у префектурах. Перша рада була утворена у Хоккайдо, а в 1970 р. у Міягі і у 1973 р. у Аоморі. Задля посилення координації дій центральних органів та завдяки Головним координаторам із розвитку при кожній префектурі з формуванням Ради жителів у Сімане в 1987 р. подібні Ради було засновано в усіх префектурах.

Ухвалення знака повернення Північних територій

У 1977 р. Асоціація з питань Північних територій вирішила встановити графічний знак, що символізував би піднесення суспільного тону та безперервність потужного руху повернення, оголосивши в усій країні конкурс на дизайн знака. У підсумку було обрано і затверджено «Знак – символ вимог повернення Північних територій». Нині цей символічний знак використовується під час громадських зібрань і публічних лекцій, а також у вуличних просвітницьких акціях з вимогою повернення Північних територій і т. ін.

Проголошення 7 лютого «Днем Північних територій»

В умовах поширення руху повернення Північних територій різними громадськими організаціями було озвучено побажання щодо оголошення «Дня Північних територій». Уряд Японії у 1981 р. рішенням Кабінету міністрів вирішив проголосити 7 лютого «Днем Північних територій». Відтоді 7 лютого проводяться Всеяпонські конференції за повернення Північних територій і здійснюються просвітницькі заходи та акції, що позиціонують лютий як «Місячник посилення боротьби за повернення Північних територій».

Чому 7 лютого вважається "Днем Північних територій"?

Цього дня, 7 лютого 1855 р., у місті Сімода на півострові Ідзу підписали

Трактат про торгівлю і кордони між Японією і Росією. За цим Трактатом державний кордон між Японією і Росією було визначено між островом Ітуруп і Уруп і в мирній обстановці Північні території було віднесено до території Японії. Саме цей день вважається найбільш підходящим як «День Північних територій».

Сучасний стан територіальної суперечки та вплив на війну в Україні

Невирішені територіальні суперечки Японії з РФ, найвищий рівень підтримки Японією України та допомога, заради якої довелося переступати через власні принципи – все це про Японію. Нинішня ситуація призвела до того, що між Японією та РФ були фактично припинені переговори стосовно північних територій. В Японії назви мають важливе значення, а Північні острови, визнані «окупованими» територіями, і, також, заявлено про суверенітет Японії над ними.

Натомість, Росія проводить військові навчання біля цих островів, що неприйнятне для Японії [3]. Це питання наразі є дуже гострим.

Японія однозначно на стороні України. Починаючи з перших днів агресії, були дві заяви парламенту і 10 хвиль санкцій. Допомога надається різними шляхами. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 р. Японія запровадила санкції щодо російського президента В. Путіна, вищих посадових осіб країни та їхніх родичів, банків та підприємців, а також позбавила Росію статусу «країни найбільшого сприяння торгівлі». Водночас Токіо оголосив, що надаватиме військову та гуманітарну допомогу Україні. Японія є третім найбільшим донором фінансової допомоги Україні, спрямованої на зміцнення бюджетної системи країни в умовах війни. У 2023 р. до Державного бюджету України було спрямовано 3,7 млрд. доларів пільгового фінансування та грантів [2]. Росія внесла Японію до

списку «недружніх країн» і вийшла з діалогу з Японією про налагодження спільної господарської діяльності на Південних Курилах та блокує продовження статусу Японії як партнера Організації Чорноморського економічного співробітництва з секторального діалогу. Прем'єр-міністр Японії Фуміо Кісіда назвав дії Росії «нерозумними та абсолютно неприйнятними».

Висновок. Північні території є споконвічною землею Японії і окупація їх Росією не має будь-яких історичних, так і правових підстав. Однак, спір між цими країнами й досі залишається однією з невирішених проблем у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Протягом десятиліть Японія висуває територіальні вимоги, але вони ігноруються. Цей конфлікт є джерелом напруженості та ускладнює не тільки взаємовідносини РФ та Японії, а й міжнародну стабільність.

До сьогодні ще не було досягнуто остаточної угоди, проте проблема Північних територій як ніколи важлива. З сучасною ситуацією і агресією Росії щодо України ця проблема загострилася і потребує нагального вирішення.

Список літератури:

1. Ремовська О. «Те, що відбувається в Україні, може статися у Східній Азії» — посол Японії в Україні про агресію РФ та саміт G7. *Суспільне. Новини*. 18 травня, 2023. URL: <https://suspilne.media/479827-te-so-vidbuvaetsa-v-ukraini-moze-statisa-u-shidnij-azii-posol-aponii-v-ukraini-pro-agresiu-rf-ta-samit-g7/> (дата звернення: 09.04.2024).
2. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-2023-rotsi-iaponiia-ie-tretim-naibilshym-donorom-finansovoi-dopomohy-ukraini-37-mlrd-dolariv-ssha-biudzhethnoi-pidtrymky> (дата звернення: 09.04.2024).
3. Як російсько-українська війна змусила Японію відновити конфлікт з РФ. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/21/7139786/>. (дата звернення: 09.04.2024).
4. Northern Territories Issue. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/overview.html> (дата звернення: 09.04.2024).
5. The Northern Territories issue | Brookings. Brookings. URL: [https://www.brookings.edu/?s=the%20Northern%20Territories%20issue®ions\[0\]=Asia%20&%20the%20Pacific](https://www.brookings.edu/?s=the%20Northern%20Territories%20issue®ions[0]=Asia%20&%20the%20Pacific).
6. What is the Northern Territories issue?. 北方領土問題対策協会. URL: <https://www.hoppou.go.jp/en/problem-info/know/whatis.html> (дата звернення: 09.04.2024).

Sursu D. S. – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

JAPAN'S TERRITORIAL CLAIMS TO RUSSIA. THEIR IMPACT ON CURRENT JAPANESE POLICY AND THE WAR IN UKRAINE

This article focuses on the "Northern Territories" issue that arose between Japan and Russia and has remained unresolved for many decades. The author examines in detail the historical context of this conflict, drawing attention to the 1855 Treaty on Trade and Frontiers between Japan and Russia, which formed the basis for Japan's claims to these territories. The legal aspects of the dispute are discussed, taking into account the statements of the leadership of both countries regarding sovereignty over the Northern Islands.

The article also analyzes the impact of this conflict on the geopolitical situation in the Asia–Pacific region. In particular, the author examines the implications for international security and diplomatic relations between Japan and Russia, as well as their relations with other countries in the region. The author relies on various sources, including official statements of the leadership, as well as academic publications and analytical materials.

The conclusions of the article are important for understanding the dynamics of relations between Japan and Russia and their impact on stability in the Asia–Pacific region. A detailed analysis of the "Northern Territories" issue helps to better understand current geopolitical and security challenges in the region and ways to address them.

Key words: Northern Territories, Japan, Russia, conflict, war in Ukraine, geopolitics, diplomacy, international relations, sovereignty, security, return movement.

*Рекомендовано до друку –
ст. виклад. Мігдальський Д. І.*

Стаття надійшла в редакцію 04.05.2024 р.